

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 8 (2025) 146-155
DOI: 10.32949/Arkhaia.2025.73

Araştırma Makalesi

Tyana (Kemerhisar) Teritoryumu'ndan Yazıtlı ve Helios Büstlü Yeni Bir Sunak

Ramazan ÇOBAN*

* Arkeolog Ramazan Çoban, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Karaman / Türkiye.
E-mail: ramazan5858coban@gmail.com
Orcid iD: 0009-0001-3900-6851

Sorumlu Yazar: Ramazan Çoban, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Karaman / Türkiye.
E-mail: ramazan5858coban@gmail.com

Geliş Tarihi: 02.05.2025
Kabul Tarihi: 28.08.2025
Online Yayın Tarihi: 30.10.2025

Makale Künyesi: Çoban, R. 2025. "Tyana (Kemerhisar) Teritoryumu'ndan Yazıtlı ve Helios Büstlü Yeni Bir Sunak." *Arkhaia Anatolika* 8: 146-155. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2025.73>

Çıkar Çatışması Beyanı: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) olarak lisanslıdır.

• Dergide yayınlanan makalelerin bilimsel ve hukuki sorumluluğu tamamen yazar(lar)ına aittir.

• Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Öz

Bu makalede, Kappadokia Bölgesi'nde yer alan Niğde ilinin Bor ilçesine bağlı Kaynarca köyünde 2024 yılında ele geçen, Helios büstü kabartmalı yeni bir yazıtlı sunak tanıtılmaktadır. Helios büstlü benzer sunaklar, Anadolu'da Kilikia, Pisidia, Lykia ve Phrygia bölgelerinden bilinmektedir. Elimizdeki sunak, Kappadokia'da üzerinde Helios kabartması bulunan ilk sunak olması nedeniyle önem kazanmaktadır. Sunak, Kemerhisar ilçe jandarması tarafından ele geçirilmiş ve Tyana/Kemerhisar kazı evine teslim edilmiştir. Sunağın bulunduğu yer kesin olarak bilinmemekle birlikte, Kemerhisar'ın yaklaşık 6 km kuzeydoğusunda, Tyana topraklarında bulunan Kaynarca köyü içindeki bir antik yerleşime ait olması mümkündür. Kaynarca'da iki önemli arkeolojik alan bulunmaktadır. Bunlardan biri Neolitik Dönem'e ait bir höyük, diğeri ise bu höyüğün yakınında bulunan ve MÖ 8. yüzyıla tarihlenen bir tümülüstür. Ayrıca, köydeki bir konutta, bir tapınağın inşasından söz eden, Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait yazıt keşfedilmiştir.

Kaynarca köyünden gelen bu taşınabilir kübik sunağın ön yüzünde üç satırlık Yunanca bir adak yazıtı ve başının arkasında ışınları olan Helios'un kabartma büstü bulunmaktadır. Helios'un pelerin giymiş olarak tasvir edilmesi sunağın tarihlenmesine de yardımcı olan önemli bir ikonografik özelliktir. Sunağın sol yüzeyinde hilâl motifi, sağ tarafında ise altı yapraklı rozet bulunmaktadır. Makalede, altarın tipolojik yapısı ve büstün ikonografik özellikleri, Anadolu'da bulunan Helios tasvirli diğer sunaklarla karşılaştırılarak incelenmektedir. Ayrıca, hilâl ve rozet motiflerinin Helios ile ilişkisi açısından nasıl yorumlanabileceği tartışılmaktadır. Kısmen hasar görmüş yazıttan anlaşıldığı üzere, sunak P[rep]on oğlu Papias adlı bir şahıs tarafından muhtemelen [Heli]os So[ter]'e adanmıştır. Yazıtta kullanılan harf karakteri ve Helios büstünün ikonografik özelliklerine dayanarak, sunağın MS 2. yüzyılın ikinci yarısına veya MS 3. yüzyıla tarihlendirilmesi gerektiği önerilmektedir. Bu tarihleme önerisi, Anadolu'da bulunan ve aynı yüzyıllara tarihlenen Helios Soter'e adanmış iki yazıtlı sunak tarafından da desteklenmektedir. Sonuç olarak, bu sunak, Helios sunakları üzerine yapılan çalışmalara katkı sağlayacak önemli bir bulgu olması ve keşfedildiği Kaynarca köyünün Roma İmparatorluk Dönemi'nde de iskân edildiğini gösteren kanıtlara yeni bir katkı sunması açısından değerlidir.

Anahtar Kelimeler: Sunak, Helios, Soter, Tyana, Kappadokia.

Arkhaia Anatolika

e-ISSN: 2651-4664

arkhaiaanatolika.org
Arkhaia Anatolika 8 (2025) 146-155
DOI: 10.32949/Arkhaia.2025.73

Research Article

A New Altar with an Inscription and Bust of Helios from the Territory of Tyana (Kemerhisar)

Ramazan ÇOBAN*

* Archaeologist Ramazan Çoban, Karamanoğlu Mehmetbey University, Institute of Social Sciences, Department of Archaeology, Karaman / Türkiye.
E-mail: ramazan5858coban@gmail.com
Orcid iD: 0009-0001-3900-6851

Corresponding Author: Ramazan Çoban, Karamanoğlu Mehmetbey University, Institute of Social Sciences, Department of Archaeology, Karaman / Türkiye.
E-mail: ramazan5858coban@gmail.com

Received Date: 02.05.2025
Acceptance Date: 28.08.2025
Online Publication Date: 30.10.2025

Citation: Çoban, R. 2025. "A New Altar with an Inscription and Bust of Helios from the Territory of Tyana (Kemerhisar)." *Arkhaia Anatolika* 8: 146-155. <https://doi.org/10.32949/Arkhaia.2025.73>

Conflicts of Interest: No conflict of interest has been declared.

Copyright & License: Authors retain copyright of their work and their articles are licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0).

• The scientific and legal propriety of the articles published in the journal belongs exclusively to the author(s).

• It is declared that scientific and ethical principles were adhered to during the preparation of this study and that all sources used as references are listed in the bibliography.

Abstract

This contribution introduces a new inscribed altar bearing a bust of Helios, which was discovered in 2024 at the village of Kaynarca, in the Bor district of Niğde province, in the Cappadocia region. Similar altars bearing the Helios bust are known from various regions of Anatolia, including Cilicia, Pisidia, Lycaonia, Lycia and Phrygia. The importance of this altar is increased by the fact that it is the first one found in Cappadocia with a bust of Helios. The altar was seized by the Kemerhisar district gendarmerie and handed over to the excavation house of Tyana/Kemerhisar. While the altar's find-spot is not known for certain, it is possible it belonged to an ancient settlement within Kaynarca village, about 6 km to the northeast to Kemerhisar, in the territory of Tyana. In Kaynarca, there are two significant archaeological sites. One of these is a Neolithic mound, and the other is a tumulus found in the vicinity of the mound, which dates to the 8th century BC. Furthermore, an inscription from the Roman Imperial period, which refers to the construction of a temple, was discovered in a private residence in the village.

The front face of this portable cubic altar, originating from the village of Kaynarca, features a three-line votive inscription in Greek and a relief bust of Helios with the head set in front of a halo of sun rays. The depiction of Helios wearing a cloak is an important iconographic feature and helps to date the altar. On the left surface of the altar, there is a crescent in relief, and the right side is adorned with a six-leaf rosette. This article examines the typological characteristics of the altar and the iconographic features of the bust by comparing them with those of other altars depicting Helios found in Anatolia. It is also examined how crescent and rosette motifs can be interpreted in relation to Helios. According to the partially damaged inscription, the altar was probably dedicated to [Heli]os So[ter] by Papias, son of P[rep]on. Based on the lettering employed in the inscription and the iconographic features of the Helios bust, it is suggested that the altar dates to the second half of the 2nd century AD or the 3rd century AD. This dating suggestion is supported by two inscribed altars dedicated to Helios Soter found in Anatolia, which are also dated to these centuries. In conclusion, this altar is valuable both as a significant finding that will contribute to the studies on the Helios altars, and as a new addition to the evidence suggesting that Kaynarca village, where it was discovered, was inhabited during the Roman Imperial Period.

Keywords: Altar, Helios, Soter, Tyana, Cappadocia.

Giriş: Buluntu Yeri

Makale konusu olan altar/sunak, Niğde ili Bor ilçesine bağlı Kaynarca köyünde tespit edilmiş, Kemerhisar beldesi Karakol Komutanlığı tarafından 2024 yılında müsadere yoluyla Tyana (Kemerhisar) kazı başkanlığına teslim edilerek kazı evi bahçesinde koruma altına alınmıştır. *In situ* bir buluntu olmadığı için eserin hangi antik yerleşim yerine ait olduğu şimdilik meçhul olmakla birlikte ele geçirildiği Kaynarca köyünde gün yüzüne çıkarılmış olabilir. Kaynarca köyü, Tyana antik kentinin yaklaşık 6 km kuzeydoğusundadır. Kaynarca'daki yerleşim yeri çok büyük olasılıkla Geç Hitit Dönemi Tuwana krallığının, Roma İmparatorluk Dönemi'nde ise Tyana kentinin egemenlik alanındaydı. Kaynarca'da Neolitik ve Kalkolitik dönemlerden seramik buluntularının ele geçtiği bir höyük yer almaktadır. Bu höyüğün çok yakınında, MÖ 8. yüzyıla tarihlendirilen ve Phryg kültürünü yansıtan iyi işçilikli, bronz mezar eşyalarının tespit edildiği bir tümülüs bulunmaktadır¹. Bu zengin buluntular tümülüsün Tuwana krallarından birine ait olabileceğini düşündürmektedir². Ayrıca Kaynarca'da, tapınak yapımından söz eden Roma İmparatorluk Dönemi'ne ait yapı yazıtı³ ele geçmiştir. Yazıtın ilk satırları daha sonraki bir dönemde tıraşlanmış olduğu için, tapınağın hangi tanrıya ithaf edildiği ve kimler tarafından yaptırıldığı okunamamaktadır. Ancak ilk satırında kalan harf izlerinden bir tanrıçaya adandığı anlaşılmaktadır. Son satırlarında ise girişi, kapı-pencereleri ve sunaklarıyla birlikte tapınağın bir bütün olarak inşa edildiği kaydedilmektedir. Bu epigrafik buluntu, Kaynarca köyünde veya çok yakınlarında Roma İmparatorluk Dönemi'nde de iskân edilmiş antik bir yerleşim yeri olması gerektiğini ve elimizdeki bu yeni sunağın da Kaynarca kökenli olabileceğini düşündürmektedir.

Sunağın Genel Özellikleri

Bomos (βωμός) sözcüğü ile tanımlanan sunaklar Anadolu'da yuvarlak ve dikdörtgen formda olmak üzere iki ana tipe, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygın görülmektedir⁴. Elimizdeki sunak da yekpare (monolitik) mermerden yapılmış taç-gövde-kaide kısımlarına sahip, dikdörtgen sunak tipi özelliklerini sergilemektedir (fig. 1a). İyi bir işçilikle üretildiği görülen sunağın ön cephesinde, ilk satırı taç profilinin üst silmesine, diğer iki satırı ise gövde üzerine özenle yazılmış üç satırlık bir yazıt (fig. 1a-1b) ve yazıtın altında Helios büstü kabartması yer almaktadır (fig. 1a, 1c). Arka cephesi (fig. 4) boş bırakılan sunağın yan cephelerinden birine hilâl, diğerine ise altı yapraklı rozet motifi işlenmiştir (fig. 2-3).

Gri renkli mermerden yapılmış sunağın alt kısmı kırık olup mevcut yüksekliği 55 cm'dir. Gövdesi 22 x 22 cm, üst bölüm/taç kısmı ise 25 x 25 cm ölçülerindedir. Ölçülerinden de anlaşıldığı üzere bu, kübik gövdeli, taşınabilir (portatif) bir sunaktır.

Sunağın taç kısmı fazlaca tahrip olmuş durumdadır. Ön cephesi üç silmeyle süslenmiştir. Yazıtın ilk satırı üst silmede yer almaktadır. Sağ cephedeki kalıntıdan anlaşılabileceği üzere silmeler taç kısmını çevrelemektedir. Sadece ön cephenin sağ köşesindeki

Figür 1a: Ön cephe

¹ Akkaya 1992, 25-26; *I.Tyana* I, 96; *I.Tyana* II, 470.

² Akkaya 1992, 27.

³ *I.Tyana* I, 216, no. 39.

⁴ Yavis 1949, 154-155; Coulton 2005, 130.

akroter çıkıntısı korunmuştur ve üst silmeden gövdeye doğru eğimli bir şekilde yapılmıştır. Tacın en üst tarafı dairesel olarak düzenlenmiş ve herhangi bir sunu çanağı⁵ açılmaksızın düz bir şekilde kesilmiştir (fig. 5). Sunağın alt kısmı kırıktır (fig. 6). Muhtemelen taç kısmı gibi silmeli bir şekilde süslenmiş, profilli bir kaideye sahipti⁶.

Figür 1b: Yazıt detay

Figür 1c: Büst detay

0 30 cm

Figür 2: Sol cephe

0 30 cm

Figür 3: Sağ cephe

0 30 cm

Figür 4: Arka cephe

Figür 5: Üst yüzeyi

Figür 6: Alt kısmı

Ön Cephe: Büst ve Yazıt

Başının arkasında güneş ışınlarıyla tasvir edilmiş olan büstün tahribattan dolayı yüz detayları ve omuz hizasından aşağı kısmı kayıp durumdadır (fig. 1a, 1c). Mevcut yüksekliği 14 cm'dir. Kısmen görülen sağ omuzundan yukarıya doğru kıvrım yapan bir pelerin giydiği anlaşılmaktadır⁷. Pelerinin uç kısmı sunağın sol cephesinde hilal sembolünün üzerine kadar uzatılmıştır.

⁵ Sunu çanakları hakkında bk. Yavis 1949, 13-20; Coulton 2005, 128, fig. 2. Yakın bir örnek olarak Konya-Ereğli Müzesi'nde korunan Zeus sunağı için bk. Abay 2020, 201, 205, foto. 1 ve 6.

⁶ Oldukça benzer bir Helios sunağı için bk. Matern 2002, 356, abb. 76. Helios büstlü örnekler için ayrıca bk. Akyürek-Şahin 2004, 142, no. 5; Tek ve Sancaktar 2020, 337, fig. 28. Bu sunak tipi için bk. Coulton 2005, 132, fig. 6, 135, fig. 9. Tyana'dan benzer bir sunak için bk. *I. Tyana* II, taf. 105, no. 5.

⁷ Afyon Müzesi bahçesinde sergilenen bir sunakta benzer tasvir görülmektedir, bk. Matern 2002, 253, kat. no. 59, 356, abb. 76. Sunağın üzerinde tasvir edilen Helios'un pelerini sağ omzundan yukarıya doğru dalgalanmaktadır. Sunağın diğer yüzlerinde Artemis ve Herakles büstleri yer almaktadır.

Büstün tanrı Helios'un bir temsili olduğunu düşündüren başının arkasındaki güneş ışınları/şua demetidir. Antik dünyanın çeşitli bölgelerinde ele geçen adak steli, sunak, vazo, sikke ve heykeltraşlık eserlerinde tasvir edilen Helios'un en belirleyici özelliği, başındaki şua demetidir⁸. Dört atın çektiği araba ve kırbaç da Helios'un en önemli atribütlerindendir. Yunan mitolojisine göre Titanlar soyundan, Hyperion ile Theia'nın oğludur; şafak tanrıçası Eos ile Ay tanrıçası Selene de kardeşleridir⁹. Gökyüzündeki Güneşle özdeş olan tanrı Helios, antik edebi kaynaklardan derlenen bilgilere göre her şeyi gören, yeryüzünü aydınlatan, sağlık ve yaşam kaynağı, mevsimleri ve yılları yaratan bir tanrıdır¹⁰.

Anadolu'da, güneş ışınlarıyla tasvir edilmiş Helios betimli sunak, stel gibi bazı taş eserler Kilikia, Pisidia, Lykaonia, Lykia, Phrygia bölgelerinde ele geçmiştir¹¹. Helios genellikle sakalsız ve kıvrık küt saçlı, *khiton-himation* giyimli, kimi zaman çıplak olarak tasvir edilmiştir. Tarihleme bakımından önemli bir ikonografik özellik olan pelerin giyen Helios tasviri, elimizdeki sunağın haricinde Anadolu'da sadece Afyon Müzesi'ndeki bir sunakta¹² görülür. Başının arkasındaki güneş ışınlarının uçları, sivri uçlu olan diğer örneklerin aksine düzdür. Işın sayısı 11'dir. Yalvaç Müzesi'nde korunan bir Helios sunağında büstün aynı sayıda ışınla tasvir edildiği görülür (fig. 7a-b)¹³. Ancak genel olarak gerek sunaklar gerek sikkeler üzerinde görülen diğer Helios betimlerinde ışın sayılarında bir düzen söz konusu değildir¹⁴.

Yazıtı taşıyan sunağın ölçüleri yukarıda sunulmuştur. Özenle yazılmış yazıtın ilk satırı taç profilinin üst silmesinde, diğer iki satırı ise gövdede, Helios betiminin üst kısmında yer almaktadır. Harf yüksekliği: (sat. 1) 2 cm; (sat. 2-3) 2,5 cm ölçülerindedir.

Figür 7a: Helios ve Kybele
(Robinson 1926, fig. 66)

Figür 7b: Helios
(Erten 2007, 349 res. 22)

⁸ Helios görselleri için bk. LIMC IV.2, 366-385; Matern 2002, 335-366.

⁹ Jessen 1912, 78-80 s.v. Helios.

¹⁰ Helios'un genel özellikleri için bk. Jessen 1912, 58-70 s.v. Helios; LIMC V.1, 1005-1007 s.v. Helios.

¹¹ Helios kabartmalı benzer sunaklar için bk. MAMA I, 4, no. 5, fig. c; Robinson 1926, 44, fig. 65-66 (= Schauenburg 1955, 46; Karayaka 1998, 182; Matern 2002, 258, kat. no. B 88; Erten 2007, 349, res. 22); Matern 2002, 253, kat. no. B 61, res. 77 (= Erten 2007, 369, res. 25); Bayburtluoğlu 2003, 58-59 (= Bayburtluoğlu 2006, res. 3; Erten 2007, 212-213, res. 8); Baldıran 2019a, 68-69, kat. no. 10, 106 foto. 35, 75, kat. no. 16, 115-116, foto. 54-55; Baldıran 2019b, 131, res. 5, 135, res. 15-17.

¹² Matern 2002, 356, abb. 76.

¹³ Robinson 1926, 44-45, fig. 66. Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen sunak üzerindeki Helios büstü bukleli kısa saç modeliyle tasvir edilmiştir. Üzerindeki giysi mantodur. Sunağın sağ cephesinde kabartma Kybele büstü yer alır. MAMA I, 4, no. 5, fig. c'deki Helios büstü de 11 ışınlı şua demetine sahip olabilir ama tahribat söz konusudur.

¹⁴ Örneğin Burdur Müzesi'nde korunan Helios sunağında tanrı sekiz ışınlı şua demetiyle betimlenmiştir. Burada Helios çıplak tasvir edilmiştir. Sunağın sol yüzüne üzüm salkımı, sağ yüzüne ise çelenk işlenmiştir, bk. Erten 2007, 369, res. 25. Başka bir örnek olarak Oinoanda'da bulunan bir arşitrav bloğu üzerindeki Helios kabartması gösterilebilir. Dokuz ışınlı olarak tasvir edilmiştir. Alt tarafında bir kırbaç ve muhtemelen bir kartal tasviri vardır. Yanındaki başka bir blokta ise omuzları arkasında hilâlin uçları görülen Ay tanrıçası (Selene) kabartması bulunmaktadır, bk. Coulton 1986, 76, pl. VIII b-c; Erten 2007, 237-239, res. 10. Kütahya Müzesi'nde korunan, niş biçimli bir stelde ise Helios büstü yaprak biçimli dokuz ışın demetiyle tasvir edilmiştir, bk. Akyürek-Şahin 2005, 189-190, no. 10, fig. 10.

[Ἡλί]ω Σω[τήρι?]
 2 Παπίας Π[ρ]-
 [έπ]οντος.

Çeviri: “P[rep]on oğlu Papias, [Heli]os So[ter] için (adadı).”

Sat. 1: Yazıtın ithaf kısmı olan ilk satırı büyük oranda tahrip olmuş, sunağın adandığı tanrı adı kayıptır. Satır ortasında lunar formda bir *sigma* (c) kesin olarak okunmaktadır, onun her iki yanında ise el yazısı formunda açık *omega* (ω) harflerine ait izler mevcuttur (fig. 1b). Bu harf kalıntıları *soter* epithetiyle tapınım gören bir tanrıya işaret edebilir. Yazıtın hemen altında yer alan Helios betimi doğrultusunda, kesin olmamakla birlikte, [Ἡλί]ω Σω[τήρι?] tamamlaması hem kalan harf izleriyle hem de kırık kısımlardaki kayıp harflerin sayısı ile uygun görünmektedir.

Sat. 2-3: Sunağı adayan kişi Papias¹⁵, yaygın görülen yerel bir isimdir. Π[.]οντος, Papias'ın babasının *genetivus* halde ismi olmalıdır ve kayıp harf sayısı da dikkate alınarak en uygun tamamlama Π[ρ]έπ[ον]τος¹⁶ (*nom.* Πρέπων/Prepon)¹⁷ görünmektedir. Sunağın masraflı bir şekilde kaliteli mermerden ve iyi bir işçilikle üretilmiş olması, Papias'ın varlıklı ve tanınan bir ailenin mensubu olduğunu düşündürmektedir.

Helios'un “Soter” (σωτήρ) epithetiyle tapınım gördüğü hem antik edebi kaynaklardan hem de epigrafik belgelerden bilinmektedir¹⁸. Ancak bu epithet Helios için sıkça kullanılmaz. Helios Soter için adanmış yazıtlı ama herhangi bir betimlemesi bulunmayan iki sunak¹⁹ Lydia'da ve Kilikia'da ele geçmiştir. En önemli kült merkezi Rhodos olan Helios'un Anadolu'da, biri Karia kenti Kidrama'da diğeri Lykia kenti Arykanda'da olmak üzere iki küçük tapınağı bilinmektedir²⁰. Helios tasvirli sikkeler, sunaklar ve bu tanrının kutsal alanlarını ve rahipliğini yapmış şahısları belgeleyen epigrafik buluntular²¹, kültün Anadolu'da geniş yayılımını göstermektedir. Helios'a ithaf edilen tapınak yapılarının sayıca çok az olması, Güneş tanrısının doğasına uygun olarak açık kutsal alanlarda tapınım görmüş olabileceği ile açıklanabilir²². Az sayıda rastlanmış olsa da “koruyucu, kurtarıcı” anlamlarındaki *soter* epithetinin Helios için de kullanılmış olması, onun sağlık ile ilişkili yönüne ithafen olabilir. Doğası gereği Helios/Güneş hem bitkilerin olgunlaşmasını sağlayıcı hem de insanlar için sağlık kaynağıdır. Arykanda'daki Helios kutsal alanından Helios sunaklarıyla birlikte sağlık tanrıları Asklepios ve Hygieia heykellerinin²³ de ele geçmiş olması, bu anlamda dikkat çekici görülebilir.

Yan Cepheler: Hilâl ve Rozet Motifleri

Sunağın sol cephesinde kabartma olarak işlenmiş, ucu yukarıya doğru açık hilâl yer almaktadır. Hilâlin altında beş yaprağı sağlam gerisi kırık durumda olan küçük bir rozet kabartması vardır. Hilalin sağ üst tarafında, ön cephedeki figürün pelerinin ucu

¹⁵ Papias ismi Phrgia, Lykaonia, Kappadokia, Pisidia, Isauria ve Ionia gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yaygın görülmektedir, bk. Zgusta 1964, § 1199-5; LGPN VC s.v. Παπίας.

¹⁶ *Genetivus* halde belgelendiği diğer bir yazıt için bk. TAM V.2, 1022.

¹⁷ Yaygın görülen bu ismin belgelendiği bölgeler için bk. LGPN I, II, IIIA, IV ve VA-C s.v. Πρέπων.

¹⁸ Jessen 1912, 74 s.v. Helios.

¹⁹ Lydia'dan Philadelphia yazıtı (MS 2.-3. yüzyıl) için bk. TAM V.3, 1633: Ἡλίω | Σωτήρι | Διόδοτοι “Diodotos isimli kişiler Helios Soter'e (adadı)”; Kilikia'dan Hierapolis-Kastabala yazıtı (ca. MS 200-250) için bk. Sayar et al. 1989, 15 no. 6, abb. 7 (= SEG 39, 1502): Ἡλίω | Σωτήρι “Helios Soter için”.

²⁰ Matern 2002, 19.

²¹ Epigrafik kaynaklar için bk. Matern 2002, 16-18.

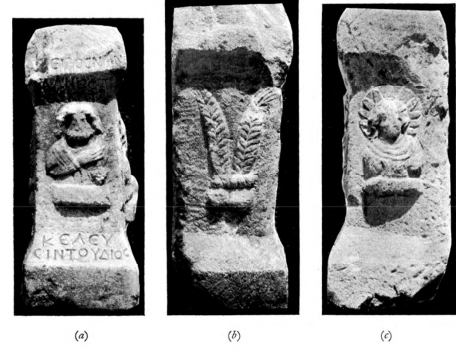
²² Matern 2002, 200.

²³ Bayburtluoğlu 2004, 137-138; Erten 2007, 199. Arykanda'da bulunan Helios tasvirli sikkeler için bk. Tekinalp ve Sancaktar 2024, 112, kat. 18-20.

görülmektedir (fig. 2). Hilâl betiminin hemen altında, ortasında küçük bir çiçek motifi bulunan, muhtemelen U biçiminde işlenmiş bir girlandın izleri görülmektedir. Hilâl betimi Ay tanrısı Men'i ya da büyük olasılıkla Ay tanrıçası Selene'yi sembolize ediyor olmalıdır. Bazı epigrafik belgelerde Helios ile Selene, adak sunulan kültler ve mezarların koruyucu güçleri olarak birlikte anılmaktadır²⁴. Bazı betimlemelerde de Helios ile Selene birlikte görülmektedir. Lykia'da Oinoanda agorası kalıntıları arasında yan yana bulunan iki bloktan birinde Helios, diğerinde ise Selene kabartmaları yer almaktadır²⁵. Arykanda'da bulunan yazıtlı bir adak stelinde²⁶ de Helios ve Selene ayakta durur vaziyette yan yana betimlenmiştir. Elimizdeki sunakta da Helios ile kız kardeşi Selene birlikte temsil edilmiş olabilir. Ionia Bölgesi'nde ele geçen kırık bir stel parçasında şua demetli Helios büstü, büstün sağında ise hilâl betimi görülmektedir. Bu adak stelinde de Selene'nin hilâl ile simgeleştirildiği düşünülmektedir²⁷.

Sunağın sağ cephesinde altı yapraklı rozet (?) motifi görülmektedir (fig. 3). Alt kısmı kırık olduğundan rozetin üç yaprağı tahrip olmuş durumdadır. Klasik Dönem'den itibaren özellikle Roma Dönemi'nde sunaklar üzerinde yoğun olarak kullanılan rozet motifleri mezar stellerinde, ostothek ve lahit kapaklarında da sıkça rastlanan bir süslemesidir. Hristiyan mezarlarında da görülen altı yapraklı rozetlerin, Erken Hristiyanlık Dönemi'nde Ι(ησοῦς) Χ(ριστός) İsa Mesih'i temsil eden monogramın modifikasyonu olabileceği de düşünülmektedir²⁸.

Özellikle mezar stellerinde yaygın görülen altı yapraklı motifin bu sunakta da ilk bakışta süslemeyi tamamlayıcı bir öge gibi durduğu söylenebilir. Bunun yanı sıra rozet motifi, Helios ve hilâl kabartmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, Güneş, Ay ve bitkinin doğal varlıklar olarak bir arada vurgulanması da söz konusu olabilir. Güneş tanrısı Helios'un tarımla ilişkili yönüne işaret eden bazı sunaklar mevcuttur. Helios'un Zeus ile birlikte yer aldığı, Phrygia'daki Laodikeia kentinde bulunan bir sunağın²⁹ (fig. 8) sol cephesine çift başak kabartması işlenmiş olması, her iki tanrının ürünlerin bereketi ve korunması gibi tarımla ilişkili ortak yönünü gösteriyor olabilir. Pisidia kökenli olup Yalvaç Müzesi'nde korunan Helios ile Kybele büstlerinin yer aldığı sunak³⁰ (fig. 7a-b) da bu anlamda önemlidir. Helios'un bereket tanrıçası Kybele ile birlikte aynı sunak üzerinde tasvir edilmesi, her iki kültün tabiat ile ilişkili ortak yönüne vurgu yapıldığına işaret edebilir³¹. Kütahya Müzesi'nde korunan, Kybele veya Selene ile birlikte Helios büstünün yer aldığı kübik bir sunağın yan yüzlerinden birinde kabartma olarak işlenmiş üzüm salkımı, diğerinde ise bir boğa başı yer almaktadır. Bu sunak da Helios'un tarımla olan ilişkisini göstermektedir³².

Figür 8: Zeus ve Helios
(MAMA I, 4 no. 5)

²⁴ SEG 15, 448; Heberdey ve Kalinka 1896, 7-8, no. 20, 23, 52, no. 71; Naour 1980, no. 43; Keil ve Wilhelm 1915, 45-47; Hicks 1891, 230-231, no. 10; Heberdey ve Wilhelm 1896, 60-61, no. 134.

²⁵ Coulton 1986, 76, pl. VIII b-c.

²⁶ Tek ve Sancaktar 2020, 324, 338, fig. 31. Figürlerin başları kırık ancak Selene'nin omuzları arkasındaki hilâl kabartması açıkça görülmektedir. Figürlerin altında Helios ve Selene isimleri yazılıdır.

²⁷ Arinç-Özyılmaz 2024, 152, kat. no. 112.

²⁸ Ramsay 1905, 27, 89-90; Rozet kabartmalı sunaklar için bk. Baldıran 2019a, 61-62, kat. no. 3-4, 71, kat. no. 12, 84, kat. no. 24; Altun 2019, 823, foto. 1b.

²⁹ MAMA I, 5. Sunağın ön cephesindeki Zeus bütünü sağ eli sol omuzunda, diğer eliyle de bir buğday başağı ve üzüm salkımı tutmaktadır. Sağ cephede, başının üstünde ışın tacıyla Helios kabartması, sol cephede ise başak kabartması yer almaktadır.

³⁰ Robinson 1926, 44-45, fig. 66.

³¹ Erten 2007, 349-351.

³² Akyürek-Şahin 2004, 142-144, no. 5.

Tarihleme ve Sonuç

Sunak, Roma İmparatorluk Dönemi'nde yaygınlaşan altar tiplerindendir. Helios tasvirli eserlerin sayıca en yoğun görüldüğü dönemler MÖ 4. ve MS 2.-3. yüzyıllardır³³. Kaynarca köyünde bulunan sunağın tarihlendirilmesi için, Helios büstünün ikonografik özellikleri ve yazıtın paleografisi önem arz etmektedir. Manto ve pelerin giyimli Helios tasvirlerinin MS 2. yüzyılın 2. yarısından itibaren yaygınlaşan bir tip olduğu belirtilmektedir³⁴. Karşılaştırılabilecek en yakın örnek olarak Afyon Müzesi'nde korunan ve MS 2.-3. yüzyıllara tarihlenen, pelerin giyen Helios betimli mermer sunak³⁵ gösterilebilir (fig. 9). Afyon Müzesi örneği hem sunak tipi hem de ikonografik özellikleri bakımından Kaynarca köyünde bulunan sunakla oldukça benzerdir.

Sunak üzerindeki yazıtın harf karakteri de (özellikle lunar *sigma* ve el yazısı formundaki açık *omega*) bu tarihle örtüşmektedir. Benzer yazım özelliği gösteren, Kilikia'da Hierapolis/Kastabala kentinde bulunan ve Helios Soter'e adanmış olan sunak MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir³⁶. Lydia kenti Philadelpheia'da ele geçen Helios Soter'e adanan diğer sunak ise yazıtın harf özelliklerine göre (köşeli *sigma* ve el yazısı formunda açık *omega*) MS 2.-3. yüzyıla tarihlendirilmiştir³⁷.

Sonuç itibarıyla, yazıtta kullanılan harf karakteri ve Helios büstünün ikonografik özelliklerinden hareketle sunağın MS 2. yüzyılın ikinci yarısına veya MS 3. yüzyıla tarihlendirilmesi mümkündür. Helios'un elimizdeki yeni tasviri, özellikle tarihleme açısından önem arz eden ikonografik bir özellik olarak pelerin giymiş olmasıdır. Ayrıca, yukarıda bahsi geçen, Helios Soter'e adanan iki sunağın yazıtlarıyla Kaynarca sunağının paleografik bakımdan benzerliği, Anadolu'daki Helios sunaklarının tarihlendirilmesine katkı sunabilecek niteliğe sahiptir. Son olarak, iyi bir işçilik örneği sergileyen bu sunağın, buluntu yeri olan Tyana teritoryumu içindeki Kaynarca köyünün Roma İmparatorluk Dönemi'nde de iskân edilmiş olabileceğini düşündüren buluntulara eklenen bir yenisi olarak değer taşıdığı söylenebilir.

Figür 9: Afyon Müzesi'ndeki Helios sunağı
(Matern 2002, abb. 76)

Teşekkür

Sunağı çalışmama izin veren Tyana Antik Kenti Kazı Başkanı Prof. Dr. Osman Doğanay'a, makalenin geliştirilmesi için öneri ve katkılar sunan Doç. Dr. Mehmet Alkan'a çok teşekkür ederim.

³³ Matern 2002, 191.

³⁴ Letta 1988, 624.

³⁵ Matern 2002, 253, kat. no. B 59.

³⁶ Ele geçen bir sikkeden hareketle, Helios kültürünün Hierapolis'e imparator Elagabalus (MS 218-222) ile birlikte girdiği düşünülmektedir, bk. Sayar *et al.* 1989, 15, no. 6, abb. 7 (= SEG 39, 1502).

³⁷ TAM V.3, 1633.

Bibliyografya

- Abay, N. 2020. "Konya Ereğli Müzesi'nden Bir Zeus Sunağı." *Tüba-Ked* 21: 199-208.
- Akkaya, M. 1992. "Objets phrygiens en Bronze du tumulus de Kaynarca." *La Cappadoce Meridionale jusqu'à la fin de l'époque Romaine. Etat des Recherches, Actes du Colloque d'Istanbul*, Eds. B. Le Guen-Pollet ve O. Pelon, 25-27. Paris: Éditions Recherche sur les Civilisations.
- Akyürek-Şahin, N.E. 2004. "Neue Weihungen für Hosios kai Dikaïos." *Gephyra* 1: 135-148.
- Akyürek-Şahin, N.E. 2005. "Kütahya Müzesi'nden Bir Grup Adak." *Olba* 11: 177-197.
- Altun, S. 2019. "Kayseri Arkeoloji Müzesi'nde Sergilenen İki Silindir Sunak." *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi* 14(2): 816-825.
- Arınç-Özyılmaz, M. 2024. "İonia, Karia ve Lydia Bölgesi Adak Stelleri." Doktora Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Baldıran, B. 2019a. "Güney Lykaonia Bölgesi Sunakları." Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Baldıran, B. 2019b. "Lykaonia Bölgesi Zeus Sunakları: Beyşehir - Seydişehir İlçeleri ve Civarı." *Amisos* 4(7): 118-136.
- Bayburtluoğlu, C. 2003. *Yüksek Kayalığın Yanındaki Yer Arykanda*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Bayburtluoğlu, C. 2004. *Lykia*. Antalya: Suna - İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Gezi-Rehber Dizisi 1.
- Bayburtluoğlu, C. 2006. "Arykanda Tanrıları ve Kültleri." *III. Uluslararası Likya Sempozyumu Sempozyum Bildirileri I*, Eds. K. Dörtlük, B. Varkıvanç, T. Kahya, J. des Courtis, M. Doğan-Alpaslan ve R. Boyraz, 61-68. Antalya: Suna İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü.
- Coulton, J.J. 1986. "Oinoanda: The Agora." *AnatSt* 36: 61-90.
- Coulton, J.J. 2005. "Pedestals as 'altars' in Roman Asia Minor." *AnatSt* 55: 127-157.
- Erten, E. 2007. "Küçük Asya'nın Güneyi'ndeki Helios Kültleri." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Heberdey, R. ve A. Wilhelm. 1896. *Reisen in Kilikien*. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse 44.6. Wien: Alfred Hölder.
- Heberdey, R. ve E. Kalinka. 1896. *Bericht über zwei Reisen im südwestlichen Kleinasien: ausgeführt im Auftrage der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*. Denkschriften der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Wien, Philosophisch-Historische Klasse ; 45.1. Wien: Gerold.
- Hicks, E.L. 1891. "Inscriptions from Western Cilicia." *JHS* 12: 225-273.
- I.Tyana = Berges, D., ve Nollé, J. *Tyana. Archäologisch-historische Untersuchungen zum südwestlichen Kappadokien*, Teil: I-II. Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien 55, 1-2, Bonn: Dr. Rudolf Habelt, 2000.
- Jessen, O. 1912. "Helios." *RE* 8(1): 58-93.

- Karayaka, N. 1998. "Hellenistik ve Roma Döneminde Pisidia Tanrıları." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Keil, J. ve A.Wilhelm. 1915. "Vorläufiger Bericht über eine Reise Kilikien." *ÖJh* 18: 1-60.
- LGPN = *A Lexicon of Greek Personal Names*. Oxford 1987 –.
- LIMC = *Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae*. Zürich, 1981-2009.
- MAMA = *Monumenta Asiae Minoris Antiqua*, I-XI. London 1928-2013.
- Matern, P. 2002. *Helios und Sol: Kulte und Ikonographie des griechischen und römischen Sonnengottes*. İstanbul: Ege Yayınları.
- Naour, Ch. 1980. *Tyriaion en Cabalide. Épigraphie et géographie historique*. Zutphen: Terra Publishing.
- Ramsay, W.M. 1905. *Studies in the History and Art of the Eastern Provinces of the Roman Empire*. Aberdeen: Aberdeen University Studies.
- Robinson, D.M. 1926. "Roman Sculptures from Colonia Caesarea (Pisidian Antioch)." *ArtB* 9: 4-69.
- Sayar, M., P. Siewert ve H. Taeuber. 1989. *Inschriften aus Hierapolis-Kastabala. Bericht über eine Reise nach Ost-Kilikien*. Österreichischen Akademie der Wissenschaften Phil.-Hist Kl. Sitzungsberichte 547, Band 39. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Schauenburg, K. 1955. *Helios. Archaeologisch-mythologische Studien über den antiken Sonnengott*. Berlin: Gebrüder Mann Verlag.
- SEG = *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Leiden 1923 –
- TAM = *Tituli Asiae Minoris*. Vindobonae 1901 –
- Tek, A.T. ve H. Sancaktar. 2020. "A Numismatic Riddle from Arykanda: The God of the Water Spring." *Adalya* 23: 311-341.
- Tekinalp, V.M. ve H. Sancaktar. 2024. "Arykanda Yamaç Hamamı'nın Kuzeyindeki Kazılarda Ele Geçen Sikkeler." *Höyük* 13: 107-142.
- Yavis, C.G. 1949. *Greek Altars: Origins and Typology*. Saint Louis: St. Louis University Press.
- Zgusta, L. 1964. *Kleinasiatische Personennamen*. Prag: Verlag der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften.